

11. -12. Yüzyıllarda Ortaçağ Avrupası'nın Eğitime Genel Yaklaşımı

The General Approach to the Education of Medieval Europe in the 11th-12th Centuries

Havva Sebetci*

Öz

10. ve 11. yüzyıllarda Avrupa'da ciddi anlamda siyasi istikrarsızlık söz konusuydu. Bu siyasi istikrarsızlık ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda Ortaçağ Avrupası'nı etkiledi. İslam fetihleriyle birlikte bilimsel ve kültürel anlamda canlanma başladı. Tercümeler yoluyla İslam kaynakları Latinceye çevrildi. Çevrilen bu kaynaklar tıp, eğitim, hukuk, sanat, felsefe gibi pek çok alanda etkili oldu. Kilise hariç okuma yazmanın olmadığı bir kıta üzerinde insanlar menfaatler karşısında kullanıldı ve toplum, hiçbir söz hakkına sahip olmadığı ve değer görmediği bir konuma getirildi. Ancak bilim ve kültürel anlamda canlanmanın başladığı bu yüzyıllarda Ortaçağ Avrupası, 12.yüzyıl Rönesansı'nın yaşanmasına zemin hazırladı ve buna "okul" olarak başlarda ifade edilen üniversiteler vasıtasıyla ulaştı. Bu üniversiteler sayesinde eğitim sistemi büyük ölçüde gelişme gösterdi.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ Avrupası'nda Eğitim, İslam etkisi, Tercüme faaliyetleri, Üniversiteler-Şehir

* Arş. Gör., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü; Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaçağ Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi (havvasebetci@gmail.com)

Abstract

Europe was being lived in the 10th and 11th century political instability. This political instability has affected the economic and socio-cultural context in medieval Europe. In terms of scientific and cultural revival began with the Islamic conquests. Islamic sources was translated into Latin by translation. This sources which were translated was effective in many fields such as medicine, education, law, arts, philosophy. The people was used against the interests on a continent where literacy, expect church , is the exception and society was brought to a position where it does not have any say in the vision and values. However, In this centuries when scientific and cultural revival began Medieval Europe was prepared the ground to experience the Renaissance of 12th Century and this was reached through universities expressed "school" in the first. The education system went forward largely thanks to these universities.

Keywords: Education in the Medieval Europe, Islamic influence, Translation activities, University-City

Giriş

Ortaçağ Avrupası bilimle ilgili gelişmelerini Müslümanların en zirvede olduğu dönemde yaşadı. Müslüman akınlarının Avrupa'ya doğru ilerlemesi İspanya, Sicilya-İtalya üzerinden bilimsel ve teknik faaliyetlerin Avrupa'ya yayılmasına sebep oldu. Endülüs Emevi Devleti'nin ve emirliklerin bu bölgelerde kurulması ve gelişmesi Arap bilginleriyle Avrupa insanının tanışmasına vesile olmuştur. Diğer bir bilgi ve teknik akımı ise Haçlı seferleriyle gerçekleşti. Haçlılar her ne kadar savaşlar ve ticari ilişkiler dışında İslam dünyası ile yakın teması olmamışsa da Müslümanların yaşayış tarzlarından etkilendiler ve geldikleri bu yabancı ülkelerde pek çok yabancı şeyleri öğrenip Avrupa'ya taşıdılar. Doğunun kültür ve bilimi, Haçlı Seferleriyle birlikte Batı'ya taşınmıştır. Aynı zamanda Orta Asya'dan başlayıp Orta Doğu üzerinden Anadolu'da etkin olan Moğol istilasının da Batı'ya kültürel olarak bir akımın oluşmasına sebep olmuştur. Bahsedilen bu gelişmelere Batı'nın Doğu materyallerini de kullanarak kendi kültürüyle pekiştirmesi, aydınlanma çağını yaşamasına imkân verdi.

Avrupa'daki dış etkenlerin yanı sıra iç etkenler de Ortaçağ Avrupası'nın gelişme bakımından kırılma noktası yaşamasına ön ayak oldu. Siyasi ve kurumsal olarak büyük bir istikrarsızlık sergileyen Ortaçağ Avrupası bilim ve kültürel olarak da sekteye uğramıştı. 11. yüzyılın sonu itibarıyla ekonomik ve ekonominin getirdiği bir kentselleşme olgusu Avrupa'yı canlandırdı ve bilimsel faaliyetleri başlattı. Gimpel'inde dikkat çektiği gibi Ortaçağ insanının yaşam düzeyini ve kalitesini iyileştiren zincirleme gelişmeler Avrupa'da gözükmekteydi. İlk olarak, daha elverişli iklim koşulları ormanlık alanlardan tarım alanlarının açılmasını ve tarım ürünlerinin geliştirilmesine ekonominin büyük faydası oldu. Tarımsal devrimin ikinci halkası attan enerji gücü açısından yararlanılması ile verimin artırılması olmuştu. Buna ilave olarak Cistercian ve Benediktin tarikatlarının manastırlarında geliştirilen ve bu devrimin diğer önemli faktörleri olan tarımda ikili ve üçlü dönüşümlü ürün ekimi sisteminin kullanılması, gübreleme tekniklerinin ilerlemesi ve yeni tekerlekli pulluğun kullanılması ile tarımda verimin artırılması ekonominin gelişmesini ve toplumun daha iyi

beslenmesini sağlamıştı. Daha iyi yaşam koşulları da Avrupa'da nüfusun artması ve şehirlerin gelişmesindeki ana faktördür.¹ Ekonomik gelişmeler sayesinde Roma İmparatorluğundan sonra hızla gerilemiş ve neredeyse yok olmaya yüz tutmuş olan şehirlere canlılık gelmiş ve yeni şehirler ortaya çıkmaya başlamıştı. Böylece dış saldırıların ortadan kalkması, daha düzenli yönetimin sağlanması, ekonomik kalkınma ve gelişme, şehirleşme ve bunlara ilave olarak tercüme faaliyetleri Avrupa'daki eğitim sistemine de olumlu bir şekilde yansdı.

Eğitimin Canlanması: Üniversite ve Kent Olgusu

Ortaçağ'da eğitim 10. yüzyılda Avrupa'yı altüst eden uzun siyasal ve kurumsal kriz sırasında bir gerileme aşamasından geçtiği anlaşılır. 11.yy'da canlanmaya başlayan sosyo-ekonomik faaliyetlerle birlikte bazı katedral okullarında klasikler, felsefe ve teoloji alanında sağlam temellere oturtulmuş bir eğitimin verilmeye başlandığı fark edilir. Bunların en önemlileri ise Paris, Orleans ve Chartres'tir. 11. yüzyılın ortalarındaysa kültürel alanda bağımsız ruhban sınıfının âdetlerini reformlara tabi tutmak amacıyla eğitim araçlarını güçlendirerek bu girişimi papalık kurumu üstlenir. Bu dönemde kilise tarafından hararetle öne sürülen düşünceler etrafında Gregoryen döneminde başlayan reformun başlıca aktörü olan monastisizmin, ruhani hayatın teşvik edilmesinde oynadığı pedagojik role dair görüşü de değişir. Eğitime yönelik yaklaşımın değişmesiyle birlikte eğitime, münzevi hayatın derin mantığıyla karşılaştırıldığında bir kargaşa kaynağı gözüyle bakılmaya başlanır. 11. yüzyılda kilise reformuyla çok ilgili olan kararlar çerçevesinde eğitimin giderek güçsüzleştirilmesi sonucunda manastır kurumları her türlü eğitici "yabancı unsur" dan arındırılır.

Geleneksel eğitim, muhafazakâr hareketsizliği içerisinde monastik düşüncenin ruhani ve köktenci güncellemelerini algılamaz ve cemaate bağlı rahiplerle bağımsız rahiplerin kültürleri arasında zaman içinde daha da derinleşecek bir uçurumun açılmasına se-

1 Jean Gimpel, *Ortaçağda Endüstri Devrimi*, çev: Nazım Özüaydın, Ankara: Yenigün Matbaası, s.31,38, 40,50-56; John M. Hobson, *The Eastern Origins of Western Civilisation*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s.100-101

bep olur. Eğitim yeminli rahiplerden (monks) okumuş rahiplere (secular clerks) geçmeye başlar.

11. yüzyılda gerçekleştirilen Gregoryen reformu bağlamında rolleri yükselen cemaat rahiplerinin büyük ve canlı piskoposluk şehirlerindeki okulları, ruhban sınıfının eğitim ihtiyacını tamamıyla karşılayarak, manastırların karşıt skolastik yapılarıyla olan rekabette üstünlük kazanır. Bazı şehir okulları, felsefi meselelerin öğrenciler ve hocalar arasında konuşulduğu kalabalık tartışmalar ve hararetli toplantılar düzenleyerek ve belirli bilimsel alanlarda uzmanlaşarak kültürel imajlarını geliştirir. Bu kentleşme olgusu ve bunun getirdiği kültürel faaliyetler 12.yüzyılda üniversitelerin kurulmasına ve eğitimin manastırlardan kent okullarına yavaşça kaymasına ön ayak olacaktır. Üniversiteler ise sivil örf ve âdetlerinin temel özelliklerinden biri olan geniş kapsamlı bir araya gelme sürecinden doğar ve başlangıçta hocalarla öğrenciler arasında kurulan özgür topluluklar olarak ortaya çıkar. Kısacası, 11. yüzyıldan itibaren manastır ve katedral ortamında eğitim merkezleri yapılandırılmaya başlanır, ancak bunlarda öncelikle kilise reformu ve din adamlarının kültürel eğitimi gözetilir. 12. yüzyıldan itibaren ise öğrenimi derecelendiren ve yükseköğrenime, hatta doktora seviyesine varılan öğrenim kurumları olan üniversiteler sahne almaktadır.²

Bu üniversiteler kendiliğinden oluştu ve zamanın ihtiyaçları ve olumlu şartları içerisinde şekillendiler. Bu kurumlar sayesinde eğitim manastırlardan kentlere doğru yer değiştirmeye başladı. Kentlerin gelişmesiyle birlikte aydınlar artık manastırlara bağlı olmaktan ziyade onları özgürleştiren para ekonomisine sımsıkı bağlı oldular.³

Ortaçağ Avrupası'nda bu üniversiteleşme sisteminin ilk örnekleri:

2 Ebru Yener, "Ortaçağın Aydınlik Yüzü: Endülüs", *Doğu-Batı Düşüncesi Dergisi*, S.33, Ağustos-Eylül-Ekim 2005, s.219; Anna Benvenuti, "Eğitim ve Yeni Kültür Merkezleri" *Ortaçağ (Katedraller, Şövalyeler, Şehirler)*, ed. Umberto Eco, çev. Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2014, s.231

3 Server Tanilli, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası II*, İstanbul: Adam Yayınları, 2003, s. 267

Paris ve Bologna Üniversiteleri'dir. Bu sistem 12. yüzyılın genel gelişmeleri içinde kendiliğinden oluşan bir süreç olarak kabul edilir. Bu süreçte kendini eğitime atamış kişilerden en önemlisi olan Fransız skolastik düşünürü ve diyalektikçi Abaelardus hayatının inişleri ve çıkışları arasında bir şehirden diğerine giderek hocalık yapıyordu. Eğitim bakımından bu dönemin en önemli özelliği mal-mülk sahibi olmayan fakir öğrencilerin bile eğitim aşkıyla bu hocaların peşinden kent kent dolaşmasıydı.

Üniversitelerin yapılanmasında ise iki model bulunmaktadır. Birincisi hocaların kurduğu lonca şeklinde olan Paris, ikinci ise hocaları tamamen dışlayan öğrencilerin bir araya gelmesiyle oluşan Bologna Üniversitesi modelleriydi. Ancak bu yüzyıldaki üniversiteler, çağın özelliklerine paralel olarak pek çok zıtlıklar barındırmaktaydı. Bu kurumlar, laiklik ve özerklik ilkeleri dikkate alınarak kurulmuştu. Hocalar ise ruhban sınıfından oluşuyordu ve kurumlar piskoposluğun denetimindeydi.⁴ Ayrıca bu zıtlıklar içerisinde üniversitelerin yapılanma şekli de mevcuttu. Örneğin Paris Üniversitesi katedral okullarından esinlenilerek yapılandırılırken, Salerno ve Bologna ise katedrallerden bağımsız okullar şeklinde gelişme göstermişti. Üniversite yapılanması eğitimin canlanmasıyla birlikte okur-yazar oranında da artışı sağlamıştır. Köylü bir çocuk bu üniversiteler de okuyabildiği gibi üniversite sisteminin sağladığı harçlık, barınma vb. gibi sosyal ve ekonomik imkânlardan yararlanabiliyorlardı; hatta hoca mevkiine bile yükselebiliyorlardı.⁵ Başlangıçta Avrupa'da kilise, katedral ve manastır okulları ve özel hocaların belli bir gruba ders verdikleri merkezler olan "studium generale" yerini daha bilimsel ve laik bir ortam sunan bu üniversite sistemine bıraktı. 8. yüzyılda

4 Pınar Ülgen, "Geç Ortaçağ'da Avrupa'daki Üniversiteler ve Eğitim", *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.VII, S.14, 2010", s.354-355; Burçin Erol; "Ortaçağ Avrupası ve Üniversiteler", *Doğu-Batı Düşüncesi Dergisi*, S.33, Ağustos-Eylül-Ekim 2005 ", s. 83-84; Jacques Le Goff; "Ortaçağ'da Batı Avrupa", çev. Nilüfer Uluç, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, S.33, Ağustos-Eylül-Ekim 2005, s.56; Charles Seignobos, *Avrupa Kavimlerinin Mukayeseli Tarihi I*, çev. Semih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık yay. 1960,s.170

5 Jacques Le Goff, *Avrupa'nın Doğuşu*, çev: Timuçin Binder, İstanbul: Literatür Yay., 2008, s. 141-146

Avrupa'nın İslam dünyasıyla tanışması kent olgusu ve din adamlarının bilgi düzeyinin artması bu üniversitelerin ortaya çıkmasında etkili olduğu gibi bu üniversitelerde tıp, hukuk, teoloji, felsefe ve edebiyat gibi pek çok eğitim alanında bilimsel çalışmaların yapılması, Ortaçağ Avrupası'nın eğitim kalitesini yükseltirken; aynı zamanda köklü bir "entelektüel hoca" yapılanmasının doğuşuna da sebep olmuştur.

Tercüme Faaliyetlerinin Eğitim Üzerine Etkisi

Ortaçağ dünyası 12. yüzyılda bilgilerinin sınırlılığının ve yedi temel sanat dalı (dilbilgisi, belagat ve diyalektik derslerini kapsayan trivium ile aritmetik, geometri, astronomi ve müzik derslerini kapsayan quadrivium'dan oluşur) olarak adlandırılan alanın dışında bilgilerin olduğunun bilincindeydi. Bu bilgiler Arap dünyası ve antik Yunan'da yatmaktaydı. Bu bilgilere ulaşım iki ana bölgede bu uygarlıkların buluşması ile hızla Avrupa'nın bilim dili olan Latince'ye çevirilerle sağlandı. İspanya'da Hıristiyan, Yahudi ve İslam bilginleri bir arada yaşayabiliyor, bilgi ve fikir alışverişinde bulunuyor ve hızla harmanlanarak bir araya gelen bilgiler çevrilerek Avrupa eğitim camiasına aktarılıyordu. Diğer yoğun alışveriş ve çeşitli kültürlerin iç içe yaşadığı bölgeler ise Provence, Kuzey İtalya ve Sicilya idi. Bu hummalı gelişmelerin ve işbirliğinin gerçekleşmesi sonucunda Aristoteles, Euklides, Batlamyus, İbn-i Sina, Hipokrat, Galen gibi önemli yazarların eserleri Avrupa'ya ulaşabildi. Felsefe, tıp, matematik, Roma hukuku gibi alanlarda eski bilgilerin kazanılmasının yanı sıra yeni gelişmeler de aktarıldı.⁶ 11. yüzyıl sonu itibarıyla başlayan canlanma 12. yüzyılda Ortaçağ Avrupası'nı tamamen farklı bir yapı üzerine yerleştirdi ve Kilisenin sürekli gelişen bilim yapısını karşılamak için farklı alanları incelemeye başlamasıyla birlikte daha düşünsel bir yapı ön plana çıkmıştır.

6 Bekir Karlığa, İslâm Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2004, s. 205, 206, 211-212; Murat Serdar, "Geç Ortaçağlarda Doğu Biliminin Batı'ya Yansıması", Yüksek Lisans Tezi; Danış: Münir Atalar, Tokat 2011, s.152-153, 158; Ülgen, "Geç Ortaçağ'da Avrupa'daki Üniversiteler ve Eğitim", s.352; Erol; "Ortaçağ Avrupası ve Üniversiteler", s.83; Gofit, "Ortaçağ'da Batı Avrupa", s. 55.

Yunan ve Arap dünyasından gelen bilgi ve Avrupa'da uyanan öğrenme ve bilme isteği Ortaçağ Avrupası'nda yeni bir dönemi başlattı. Avrupalılar, Müslümanların Yunanca ya da başka dillerden Arapça'ya çevirdikleri felsefi ve bilimsel eserleri Latince'ye çevirdiler. Müslümanlar vasıtasıyla tercüme faaliyetlerinin Avrupa'da yaygınlaşmaya başlaması, Batı Bilimi'nin oluşmasında büyük etkiye sahip olmuştur. İspanya, Sicilya-İtalya bölgesindeki Müslümanların bilime katkıları üniversitelerde de gözüktü. 12. ve 13. yüzyıllarda düşünce hayatında büyük değişiklikler meydana gelmişti. 12. yüzyıl sonlarında Avrupalılar İslam dünyasından aldıkları metinleri Toledo'da çevirmeye başladılar ve Rönesans'ın ilk adımları atıldı. Böylelikle İslam bilim ve düşüncesinin Batı'ya geçişi başladı ve İslam bilginlerinin kitapları Avrupa'nın üniversitelerinde okutulmaya başlandı.⁷ Avrupa'daki Batı ve İslam temelli ilk üniversiteler şunlardır;

- 1) Paris Okulu
- 2) Bologna Okulu ve Padua Okulları
- 3) Salerno Okulu
- 4) Tuleytula (Toledo) Okulu
- 5) Kurtuba (Cordova) Okulu
- 6) Palermo Okulu
- 7) Napoli Okulu

Avrupa çevirisi açısından ise Bizans'ta ve Kuzey İtalya'da Venedikli Giacomo'nun, Pisalı Burgondio'nun, Bergamolı Moise'in, Leon Tuscus'un; Sicilya'da Palermolu Aristippe'nin; İspanya'da Bath'lı Adelard'ın, Tivolili Platon'un, Dalmaçyalı Hermann'ın, Kettenli Robert'in, Santallalı Hugo'nun, Gondisalvi'nin, Cremonalı Gerard'ın tercümelere büyük katkıları olmuştur. Bu insanlar Batı kültüründe oluşan boşlukları doldurarak, Avrupa'nın eğitim-

7 Karlığa, İslâm Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri, s.166; Gülnihal Küken; *Ortaçağda Eğitim Felsefesi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001, s.46-47

sel olarak canlanma yaşamasına vesile oldular.⁸

Bu gelişmelerin yanı sıra Avrupalılar, kâğıt yapma tekniğini Müslümanların İspanya'ya taşıması sayesinde öğrendiler. Bütün bu gelişmeler nedeniyle 12. yüzyıla "12. yüzyıl Rönesansı" adı verilmektedir. Bu şekilde bir entelektüellik hareketi de başlamış oluyordu. 11. yüzyılın sonunda yaşamların düzene girmesi, ekonomiyle birlikte kent olgusunun 12. yüzyılda canlanması, 13. yüzyılda üniversitelerin artması Ortaçağ Avrupası'na Aydınlanma Çağı'nı yaşatacaktır.

Eğitim Müfredatı ve Sunumu

Ortaçağ'ın ilk dönemlerinde geleneksel manastır ve katedral okullarının eğitim programları retorik, gramer ve diyalektikten oluşan **trivium** ve ileri düzeyde aritmetik, geometri, astronomi ve müzikten oluşan **quadrivium'dan** meydana gelmekteydi. Bu program aynı şekilde üniversitelerde de geçerliydi. 12. yüzyıldan itibaren kurulmaya başlayan Avrupa üniversitelerinin ders programlarında dikkat çekici bir tek-şekilcilik söz konusuydu. Bu durum öğrencilerin ve öğretim üyelerinin bir üniversiteden diğerine kolayca geçiş yapmalarını sağlamaktaydı. Üniversitelerde alınan ilk derece "**bachelor of arts - baccalauriat**" idi ve öğrencinin "**bachelor**" olduğu yedi özgür sanat (trivium + quadrivium) ikiye ayrılmaktaydı. Dille ilgili dersleri, gramer, diyalektik ve retorik oluştururken, sayılarla ilgili dersler aritmetik, geometri, astronomi ve müzik oluşturuyordu. Uygulamada etik, metafizik ve doğa felsefesi olmak üzere üç tür felsefeye de yer verilmekteydi.⁹

Ortaçağ Avrupası'ndaki üniversitelerin ders programlarının trivium bölümünü oluşturan derslerde retorik için Cicero'nun "Ad Herremium" ve Aristoteles'in "Rhetoric"; gramer için Donatus'un

8 Bekir Karlığa, "Doğu-Batı Düşüncelerinde On Üçüncü Yüzyıl Dönüşümü" *Doğu-Batı Dergisi*, S.33. Ankara: Doğu-Batı Yay., 2005, s.166; Jacques Le Goff, *Ortaçağ'da Entelektüeller*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2006, s.38

9 Peter Burke, *Bilginin Toplumsal Tarihi*, çev. Mete Tuncay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2010, s.100

İstanbul'da yazmış olduğu "Ars Minor" ve "Ars Major", Priscian'ın "Institutionas Grammaticae", Bethune'li Eberhard'ın "Graecismus", Villa Dei'li Alexander'ın "Doctrinale"; diyalektik için ise, Aristoteles'in Boethius tarafından çevrilmiş olan "Prior", "Posterior Analytics", "Topics", "Sophistical Refutations", "Metaphysics", "De Anima", "Categories", Porphyry'nin "Isagoge", Gilbert de la Porrée'nin "Books of Six Principles" ve Petrus Hispanus'un "Summulae Logicales" adlı eserlerinin yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir.¹⁰ Ders programlarının quadri- vium bölümünde okutulan kitaplara örnek olarak da aritmetik için Bath'ın Abeleard tarafından çevrilen Euclid'in "Elements", Sacrobosco'lu John'un "Algorismus" ve Pythsagoras'ın "Arithmetica"; geometri için Ptolemy'nin (Batlamyus) ve Euclid'in "Optica", Aristoteles'in "Meteorologica"; astronomi için Sacrobosco'lu John'un "De Sphaera", Cremona'lı Gerard tarafından çevrilen Ptolemy'nin "Almagest", Robert Grosseteste'nin "Computus", Saint Victor'lu Hugh'nun "Practice Geometriae" ve müzik için Boethius'un "De Institutione Musica" ve Aurelius Augustinus'un "De Musica" adlı eserleri kaynak olarak sunulmaktaydı.¹¹

Genelde ise 12. yüzyılda Aristoteles'in çalışmaları, Latince ve Fransızca'ya çevrilerek okutulmaya başlanmıştır. Bu çeviriler Ortaçağ üniversitelerinde temelde mantık ve doğa felsefesinden oluşan eğitim programlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Mantık ve doğa felsefesi gibi dersler Batı Avrupa Ortaçağ üniversitelerinde sürekli olarak yaklaşık 450-500 yıl okutulmuştur. Paris, Oxford gibi büyük üniversitelerin fen fakültelerindeki ders programlarında ise tıp, din bilim (teoloji) ve hukuk dersleri önemli ölçüde yer almıştır. Yüzyıllar boyunca doğa felsefesi, geometri ve astronomi doktora ve master düzeyinde temel eğitim programında

10 Gordon Leff, "The Trivium and Three Philosophies", *A History of the University in Europe Volume I: Universities in The Middle Ages*, ed. Hilde de Ridder-Symoens, Cambridge: Cambridge Press, 1992, s. 312-313

11 Kadir Çüçen, *Ortaçağ Felsefe Tarihi*, İstanbul: Asa Yayınevi, 2000, s. 44; John North, "The Quadrivium", *A History of the University in Europe Volume I: Universities in The Middle Ages*, ed. Hilde de Ridder - Symoens, Cambridge: Cambridge Press, 1992, s. 343-350

yer almıştır. Daha yüksek disiplinler olan hukuk, tıp ve din bilim dersleri ise, lisansüstü eğitime kabul için okunması gereken zorunlu dersler arasındaydı.

Derslerin sunumu, özellikle din bilimi ve felsefenin ağırlıklı olduğu Ortaçağ üniversitelerinde hocalar bildiklerini öğrencilere aktarıyor, öğrenciler de sorular karşısında hocalarından öğrendiklerini aynen tekrar ediyorlardı. Yapılan tartışmalar gerçeklikten ziyade geçmişten beri bilinen bilginin unutulmasını engellemek ve güzel konuşma yeteneğini kazandırmak içindi. Kitap az olduğu için hocaların erişebildiği kitaplar üzerinden hoca merkezli ders anlatımı gerçekleştirilirdi. Öğrenciler ise balmumu tabletler üzerine ya da çok az da olsa parşömenler üzerine anlatılan dersin notlarını kaydederdiler. Hocalar tüm sınıfa hitap etmekteydi, bununla birlikte tüm kararların alınmasında, zamanın kullanılmasında ve konuların seçiminde de yalnızca hoca yetkiliydi. Hoca ve öğrenciler arasındaki etkileşim nadir olarak görülürdü. Ortaçağ'da birçok üniversite öğrencisi, klasik öğretmen merkezli eğitim ve öğretim uygulamasına tabi tutulmuştur. Bu tarz bir eğitimden geçen öğrenci başarısız olduğunda ise, bunun nedeni ya öğrencinin derslerine yeterince önem vermediği ya da kavrama beceriksizliği olarak görülürdü. Etkileşimli öğretim yönteminin uygulandığı okullarda ise hocalar öğrencilerin en aza indirgenmiş olan ilgi ve katılımlarını en üst düzeye çıkararak tartışma ortamı oluşturuyordu. Ders anlatmak ya da konferansın ötesinde tartışmalar yapmak, Ortaçağ üniversitelerinde çok yaygın ve popüler bir öğretim yöntemi idi. Petrus Abaelardus, tarafından geliştirilen bu yaklaşım, iki ya da daha fazla hocanın bir tartışma konusu açması, soru-cevap yöntemiyle gerçekleştirilmekteydi. Bazen bu tartışmalar öğrenciler arasında birkaç gün boyunca devam ederdi, öğretim üyeleri arasındaki tartışmalar ise yıllar hatta on yıllar boyunca bile devam edebilirdi. Bu tartışmalar sonucunda Batı Dünyası, Hıristiyan inancını sistematik olarak anlamayı başarmış ve geliştirmiştir. Eğitime başladıktan üç ya da dört yıl sonra öğrenciler bir hoca veya hocalardan oluşan komite tarafından sözlü sınava tabi tutulurlardı. Eğer öğrenci bu sınavı geçerse *bachelor* derecesi alır ve yardımcı hoca olurdu. Sonraki iki ya da üç yıllık eğitimin sonunda öğrenci geniş kapsamlı bir yazılı sınava girerdi.

Bu sınavda da başarılı olur ise, ileri düzeyde bir diploma alır ve hoca olmaya hak kazanırdı.¹²

Sonuç

1000 yılında kendini gösteren derin iktisadi değişiklikler-1075 ve 1150 yılları arasında hemen hemen her alanda hızlı bir gelişmeye yol açtı. İktisadi gelişim şehir yaşamının canlanmasına katkı da bulunurken insanların bu şehirlerde entelektüel bir çerçeve oluşturmasına da fırsat verdi. İslam fetihleri sayesinde Avrupa antik eserlerle tanıştı. İspanya'da kurulan kültür ve çeviri merkezlerinin doğu dillerinden yaptıkları hukuk, tıp, eğitim, cebir, felsefe gibi alanlardaki çeviriler Batı'nın ilgisini çekti. İspanya üzerinden yapılan bilim-kültür etkileşimine, Haçlı seferleri de katkıda bulundu. Haçlı seferleri vasıtasıyla Avrupalılar Doğu'daki bilim ve tekniği Avrupa'ya taşıdı.

10.yy öncesi Ortaçağ Avrupası'nda eğitim, okuma-yazmayla sınırlıydı. Yalnız bu okuma-yazma genelde Kilise mensuplarına aitti. Ortaçağ Avrupası'nın imparatorları, lordları, şövalyeleri dahi oku-yazma bilmiyordu. Bu soylu kişilerin bürokratik işleri bile kilise mensupları olan rahipler tarafından yapılmaktaydı. Eğitim dili Latince olarak, dinsel hayata yönelik erkek çocuklara verilse de çocuklar okullara gitmekten ziyade ailelerini taklit ederek ata binmeyi ve çift sürmeyi daha ilginç buluyordu. İtalya ve Güney Fransa'daki okullaşma, laiklere hukuk ve tıp gibi birkaç tane takdir gören mesleğin yollarını açmıştır, fakat Ortaçağ Avrupası'nın diğer bölgelerinde okulları sürdürmek, özellikle kendi kurumlarının eğitilmiş insan ihtiyacını sağlamak üzere piskoposlara ve rahiplere bırakılmıştır. Ancak 11. yüzyılın sonlarında kilise eğitimi eski bilgilerin edinilmesinden daha fazlasına yönelmeye başlamıştır. Kilise hukukunun çelişkili noktaları üzerindeki tartışmalar kilise adamlarını biçimsel Roma hukukunu incelemeye

12 Rainer Christoph Schwinge, "Student Education, Student Life", *A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages*, ed. Hilde de Ridder - Symoens, Cambridge: Cambridge Press, 1992, s. 196-200; Ülgen, "Geç Ortaçağ'da Avrupa'daki Üniversiteler ve Eğitim", s.363-364; Burke, *Bilginin Toplumsal Tarihi*, s. 91-92

zorlamıştır. Bu ise genç zihinlerin oluşturulmasına yardım etmiş ve kentselleşme olgusunun 12. yüzyılda ekonomik gelişmeler vasıtasıyla ilerlemesi ve aydınların şehirlerde yaşamaya başlaması üniversitelerin de gelişmesini sağlamıştır. Güney Avrupa bölgesindeki Müslüman etkisi Batı üniversitelerinin daha rasyonel düşünmelerine yol açmıştır. Ekonomik istikrarlılık, şehir yaşamını etkileyerek vizyon sahipli insanların yetiştirilebileceği üniversitelerin kurulmasına ön ayak oldu. Eğitim kilisenin tekelinden çıkarak kurumsal bir özellik kazandı. Manastır ve Katedral okullarından Üniversitelere eğitimin geçmesi daha laik bir ortam sunmakla birlikte tartışma ortamları oluşturdu. Öğrencilere ezber yaptırmanın yerine soru-cevap tekniği olan öğrenci merkezli bir yaklaşım öngörüldü. Bu yaklaşımı geliştiren Petrus Abaelardus eğitim camiasında sürekli takip edilen hoca oldu. Tartışmalar yoluyla Batı Dünyası, Hıristiyanlığı daha sistematik bir şekilde sorgulamaya ve anlamaya başladı.

Genel olarak bakıldığı zaman karanlık çağ olarak ifade edilen bir çağda Avrupa aslında bir nevi doğum sancısı çekmekteydi. İspanya üzerinden ve Haçlı seferleri vasıtasıyla bu zor dönemlerinde Doğu ile tanışan Avrupa hiçbir zaman bilim-kültür ve teknik bakımından önyargılı olmamıştır. Sanattan bilime kadar doğuda mevcut olan teknikleri kendi akli yöntemiyle yoğurarak benimsemiş hatta daha da ileriye götürdü. 11. ve 12. yüzyıllar her bakımdan Avrupa'nın kırılma yaşadığı yüzyıllardı. Bu yüzyıllardaki sancılı gelişmeler Avrupa'nın Aydınlanma çağı yaşammasının temellerini attı.

Kaynaklar

- Benvenuti, Anna, "Eğitim ve Yeni Kültür Merkezleri", *Ortaçağ (Katedraller, Şövalyeler, Şehirler)*, ed. Umberto Eco, ev. Leyla Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Yayınları, 2014.
- Bloch, Marc, *Feodal Toplum*, ev. Melek Fırat, İstanbul: Işık Yayınları, 2014.
- Burke, Peter, *Bilginin Toplumsal Tarihi*, ev.: Mete Tuncay, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay., 2010.
- en, Kadir, *Ortaçağ Felsefe Tarihi*, İstanbul: Asa Yayınevi, 2000.
- Delmas, Claude, *Avrupa Uygarlık Tarihi*, ev.: Nihal nl, İstanbul: Varlık Yay., 1973.
- Erol, Burçin. "Ortaçağ Avrupası ve niversiteler", *Doğu-Batı*, sayı: 33, (Ankara 2005).
- Gimpel, Jean, *Ortaçağda Endüstri Devrimi*, ev.: Nazım Özüaydın, Ankara: Yenigün Matbaası, 2004.
- Hobson John M. *The Eastern Origins of Western Civilsation*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004
- Kagan, Donald- Ozment, Steven- Turner, Frank M., *The Western Heritage I*, New York: Macmillan Publishing Company, 1991.
- Karlığa, Bekir, "Doğu -Batı Düşüncelerinde On nc Yüzyıl Dönüşümü" *Doğu-Batı*, sayı: 33 (Ankara 2005).
- Karlığa, Bekir, *İslâm Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*, İstanbul: Literatüre Yayıncılık, 2004.
- Kken, Gülnihal, *Ortaçağda Eğitim Felsefesi*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.
- Le Goff, Jacques, *Ortaçağda Entelektüeller*, ev.: Mehmet Ali Kılıçbay, İstanbul: Ayrıntı Yay., 2006.
- Le Goff, Jacques, *Avrupa'nın Doğuğu*, ev.: Timuçin Binder, İstanbul: Literatür Yay., 2008.
- Le Goff, Jacques, "Ortaçağ'da Batı Avrupa". ev. Nilüfer Uluç, *Doğu-Batı*, sayı: 33 (Ankara 2005).
- Leff, Gordon, "The Trivium and Three Philosophies", *A History of the University in Europe Volume I: Universities in The Middle Ages*, ed. Hilde de Ridder-Symoens, Cambridge: Cambridge Press, 1992.

- Lombard, Maurice, İslâm'ın Altın Çağı, çev.: Nezh Uzel, İstanbul: Pınar Yay., 2002.
- Mason, Stephen F., *Bilimler Tarihi*, çev.: Umur Daybelge, Ankara: TTK Yayınları, 2013.
- Matthew, Donald, *Ortaçağ Avrupası*, çev.: M. Ali Kılıçbay, İstanbul: İletişim Yay., 1989.
- North, John. "The Quadrivium", *A History of the University in Europe Volume I: Universities in The Middle Ages*, ed.: Hilde de Ridder - Symoens, Cambridge: Cambridge Press, 1992.
- Pirenne, Henri, *Ortaçağ Avrupa'sının Ekonomik ve Sosyal Tarihi*, çev. Uygur Kocabaşoğlu, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- Schwinge Rainer, Christoph. "Student Education, Student Life". *A History of the University in Europe Volume I: Universities in the Middle Ages*, ed.: Hilde de Ridder - Symoens, Cambridge: Cambridge Press, 1992, s. 196-200.
- Seignobos, Charles, *Avrupa Kavimlerinin Mukayeseli Tarihi I*, çev.: Semih Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yay., 1960.
- Serdar, Murat, *Geç Ortaçağlarda Doğu Biliminin Batı'ya Yansıması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, 2011.
- Tanilli, Server, *Yüzyılların Gerçeği ve Mirası II*, İstanbul: Adam Yayınları, 2003.
- Ülgen, Pınar, "Geç Ortaçağ'da Avrupa'daki Üniversiteler ve Eğitim". *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, VII/14, (2010).